

FOGALOMTÁR

Az EU helye a világgazdaságban tárgyhoz

Abszolút előnyök elmélete (Theory of absolute advantage) → A. Smith felfogása szerint az országok közötti kereskedelemben minden ország olyan termékekkel vesz részt, amelyeknek gyártásában abszolút költségelőnye van.

Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezmény (General Agreement on Tariffs and Trade; GATT) → 1947-ben, Genfben fogadták el, 1948-1995 között működött. Legfontosabb célja a nemzetközi kereskedelem egyeztetett liberalizálása. Alapelvei: a multilateralitás, a legnagyobb kedvezmény elve, a fő szállítói elv és a viszonyosság elve.

Amszterdami szerződés (Amsterdam Treaty) → A megegyezést 1997-ben írták alá, 1999-ben lépett életbe (a római és maastrichti szerződés mellé lépett). A közös európai problémák sorában hangsúlyt kapott a környezetvédelem ügye, és megfogalmazódott az együttes cselekvésigénye a biztonság és a védelem területén.

Árstabilitás (Price stability) → Változatlan vagy nagyon alacsony - 2 százaléktól elmaradó - mértékben változó árszínvonal, mely nem játszik érezhető szerepet a gazdasági aktorok fogyasztási, beruházási és portfólió-döntéseinek meghozatalában.

Autarkia (Autarky) → Egy gazdasági szereplő - akár egy ország is- kereskedelmi kapcsolatok, csere nélkül saját termékeivel elégíti ki szükségleteit.

Balassa-Samuelson hatás (Balassa-Samuelson effect) → A tradable szektorokban a hatékonyság kiemelkedően gyors növekedését megvalósító országokban a nemzeti valuta reálárfolyama felértékelődik, ez a nominális árfolyam emelkedését eredményezi, ami inflációt gerjeszt.

Behozatali érdek (Importinterest) → Az ennek alapján megvalósuló cserében a csere tárgya az importőr (ország) számára fontos, de nem jövedelmi vagy profit, hanem fogyasztási vagy kultikus szempontból. Az archaikus társadalmakban az áruterelés, mint integrációs séma alárendelt jelentőségű, emiatt az exportőr (ország) számára nem különösebben érdekes a cserében megvalósuló piacbővülés, ez nem jelent számára komolyabb gazdasági előnyt.

Bretton Woodsi rendszer (Bretton Woods system) → 1944-ben hozták létre. Alapjai: a dollár aranyra való átválthatósága (a Fed ezt más jegybankok relációjában vállalta). A paritás 1945-től 71-ig állandó volt, egy uncia arany 35 \$-ra volt beváltható. További meghatározó vonás a rögzített árfolyamok rendszere, amelyben a valuták árfolyamát a dollárhoz kötötték, illetve a konvertibilitás. 1971-ig működött, ekkor az USA kénytelen volt (1945 óta először) leértékelni a dollárt, felmondta annak aranyra történő beválthatóságát.

Cserearányok, külkereskedelmi (Terms of trade) → Az exportárak indexének az importárak indexéhez viszonyított aránya, a két árindex hányadosa.

Csúszó árfolyam-változtatás (*Crawling peg*) → A deviza-árfolyam szabályozásának az a módszere, amely a célzott módosítást egy bizonyos időszakra elosztva, meghatározott egymást követő időszakokban (hetente, havonta stb.) előre meghatározott, egyenlő lépésekben valósítják meg.

Darwick-Nguyen elmélet (Darwick-Nguyen theory) → A tétel szerint egy nemzetgazdaság konvergenciájának sebessége recesszió idején lassul, a célul kitűzött országok, gazdasági közösség kritériumként megfogalmazott mutatóit lassabban közelíti.

Derogáció (Derogation) → Az érvényes előírások alóli átmeneti mentesség, gyakran alkalmazták például az Európai Unióhoz csatlakozó országok esetében.

Elfojtott infláció (Inflation suppressed, or repressed) → Azt a jelenséget nevezzük elfojtott inflációnak, amelynek során a gazdaságban érvényesülő inflációs tényezők nem jelenhetnek meg az árak emelkedésében a kormányzati árellenőrzés következtében.

Euró (Euro) → 1999-ben az Európai Unió tagországai (Dánia, az Egyesült Királyság és Svédország kivételével) a tagországok közötti elszámolások bonyolítására bevezették az eurót, mint elszámolási eszközt, amely 2002-től bankjegyként is funkcionál. Az eurót a tizenketteken kívül Andorra, Monaco; San Marino, Vatikán is a kezdettől alkalmazza, 2007-ben Szlovénia, 2008-ban Málta és Ciprus, 2009-ben Szlovákia, majd 2011-ben Észtország is bevezette az eurót.

Európai árfolyam-mechanizmus (European Exchange Rate Mechanism, ERM) → Az Európai Monetáris Rendszer részeként, azzal egy időpontban hozták létre, amelyben az ECU bevezetésére készülő EU-tagállamnak legalább két évig tartania kellett fizetőeszközét. A deviza az ECU-ben meghatározott árfolyama körül +/-2,25%-ot ingadozhatott. A meghatározottnál nagyobb árfolyammozgásokat pénzügyi beavatkozások, illetve hitelügyletek voltak hivatva megakadályozni. ERM célja, hogy csökkentse az árfolyam-ingadozást és segítse a pénzügyi stabilitás megteremtését.

Európai árfolyam-mechanizmus II. (European Exchange Rate Mechanism, ERM II. → 1997-ben az amszterdami csúcson megegyezés született a megújított árfolyam-mechanizmusról. Az ERM II-ben a deviza a belépéskor meghatározott, de indokolt esetben változtatható központi árfolyam körül +/-15%-os sávban mozoghat. Az Európa Központi Bank hozzáférést biztosít egy rövidtávú kerethez arra az esetre, ha az árfolyamsávot védeni kellene.

Európai Atomenergia Közösség; Euratom (European Atomic Energy Community) → A Közösséget Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Nyugat-Németország, Olaszország hozta létre az atomenergia az ipari és kereskedelmi célú atomenergia-kapacitások fejlesztésére.

Európai Bizottság (European Commission) → Az Európai Unió javaslattevő, döntés-előkészítő, bizonyos esetekben végrehajtó és ellenőrző szerve, elsődleges feladata a közösségi érdekek és politikák összehangolása. Az

Európai Bizottság dolgozza ki és terjeszti a Minisztertanács elé az integrációs intézkedéseket, majd azok elfogadása után végre is hajtja őket. A jogalkotás kezdeményezéséért és az unió napi működtetéséért felelős. Az egységes Európai Unió képviselőjében jár el, szemben az Európai Tanáccsal, amely a tagállamok nemzeti érdekeket képviselő vezetőiből áll. Jelenleg 27 (minden tagállamból egy) biztosból áll, akik különböző szakterületeket felügyelnek. A bizottság elnökét és az összes biztost a Tanács nevezi ki. Az elnök, illetve a Bizottság egészének kinevezését a Parlamentnek is jóvá kell hagynia.

Európai Gazdasági Közösség (European Economic Community) → 1957-ben a Római Egyezmény aláírásával hozta létre Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Nyugat-Németország, Olaszország. Célja a termékek, szolgáltatások a tőke és a munka szabad áramlásának elősegítése, a közös agrárpolitika megvalósítása, a szállítás fejlesztése. 1973-ban csatlakozott Dánia, Írország és az Egyesült Királyság. Az Európai Szabadkereskedelmi Szervezettel 1977-ben vámuniót létesítettek. 1982-ben Görögország, 1986-ban Portugália és Spanyolország is a Közösség tagjává vált. 1992-ben aláírták a Maastrichti Szerződést, amely 1993-ban lépett életbe, ekkor változott a szervezet elnevezése Európai Unióra. 1995-ben az integráció Ausztriával, Finnországgal és Svédországgal bővült, majd 2004-ben csatlakozott a „big bang” keretében Ciprus, Csehország, Észtország, Lettország, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia, Szlovénia, 2007-ben pedig Bulgária és Románia. 1999-ben az akkori tagországok (Dánia, az Egyesült Királyság és Svédország kivételével) bevezették az eurót mint elszámolási eszközt, amely 2002-től bankjegyként is funkcionál. Az eurót a tizenketteken kívül Andorra, Monaco; San Marino, Vatikán is a kezdettől alkalmazza. 2007-ben Szlovénia is bevezette az eurót.

Európai Központi Bank (European Central Bank, ECB). → Az Európai Központi Bank a Gazdasági és Monetáris Unió jegybankja. Alapvető feladata a közös monetáris politika alakítása, végrehajtása. A monetáris politika intézményei és szereplői továbbá a tagországok nemzeti jegybankjai, valamint az Európai Bankok Központi Rendszere.

Európai Monetáris Rendszer (European Monetary System; EMS) 1979-ben hozták létre a tagállamok valutái közti árfolyam-ingadozás mérséklése és a közös pénzegységben történő elszámolás biztosítása érdekében. Ennek keretében döntöttek a párhuzamos valuta, az európai valutaegység (European Currency Unit; ECU) bevezetéséről, amelyet az euró bevezetéséig használtak.

Európai Monetáris Unió (European Monetary Union; EMU) → 1990. 07. 01. fektették le az EMU alapjait, a tagországok közötti tőkeközmozgás liberalizálása, a verseny elősegítése, az elszámolások megkönnyítése érdekében. 1992-ben azonban a font és a líra kilépett az EMS-ből, ezért 1993-ban kényszerűségből +/- 15%-ra szélesítették ki az ERM árfolyamsávját. Már 1992. 02. 07-én aláírták a maastrichti szerződést. Ebben lefektették a teljes monetáris unió és az egységes valuta létrehozásának elveit, kialakításának menetrendjét. Ekkor határozták meg a belépéshez szükséges konvergencia-kritériumokat. 1999. 01. 01-én megszületett az euró, számlapénz formájában. 2002. 01. 01-én érmék és

bankjegyek tizenkét ország bevezette az eurót. A tagok száma azóta tizenhétre emelkedett.

Európai Parlament (European Parliament; EP) → Az EU képviselőtestülete, amelynek tagjait közvetlenül a tagországok állampolgárai választják. Az Európai Tanács mellett az Európai Unió fontos döntéshozó szervezete. Bizonyos szakterületeken a Parlament és a Miniszterek Tanácsa közösen, együttdöntési eljárással alkot jogszabályokat, ezt az eljárást a Lisszaboni Szerződés számos újabb területre kiterjesztette.

Európai Szabadkereskedelmi Szervezet (European Free Trade Association) → Ausztria, Dánia, Egyesült Királyság Norvégia, Portugália, Svájc és Svédország alapította 1960-ban az iparcikkek szabad kereskedelmének biztosítására. Finnország 1961-ben társult tag lett, 1970-ben Izland teljes jogú tagként csatlakozott. Dánia és az Egyesült Királyság 1973-ban kivált, miután felvételt nyertek az Európai Gazdasági Közösségbe. Utóbbi szervezettel az egyes tagországok 1973-ban szabadkereskedelmi egyezményeket kötöttek, ez vezetett a tagországok és az Európai Gazdasági Közösség 1977-es vámuniójához.

Európai Szemeszter (European Semester) → Az Európai Unió gazdasági kormányzásának viszonylag új eleme (2010.), mely szerint hathónapos ütemezésben előzetesen koordinálni kell az Európai Unió tagországainak gazdasági és költségvetési politikáját a Stabilitási és Növekedési Paktummal, valamint az Európa 2020 programmal.

Európai Szén és Acélközösség (European Coal and Steel Community) → R. Schuman francia pénzügyminiszter javaslata alapján 1952-ben a párizsi egyezményben rögzítették a szén és acél egységes piacának feltételeit. A Közösség tagjai: Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Nyugat-Németország, Olaszország.

Európai Tanács (European Council) → Az Európai Unió fő politikai irányító szerve, amely általában évente négyszer ülészik. Tagjai: az állam- vagy a kormányfők, a Európai Tanács elnöke és az Európai Bizottság elnöke. 2009-ig: rotációs rendszerű elnökség működött, féléves váltásban. A Lisszaboni Szerződés 2009. decemberi hatályba lépése óta állandó elnök áll a testület élén.

Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD) → Az intézményt 1990 áprilisában hozták létre régiók országainak a nyitott piacgazdaságra történő átmenetének elősegítése, a magán- és az egyéni vállalkozások ösztönzése céljából.

Európai Unió (European Union) → Elődjét, az Európai Gazdasági Közösséget hat tagállam alapította, 1957-ben, a Római Egyezmény aláírásával, 1958-ban kezdte meg működését. Az azóta eltelt időszakban tagjainak száma huszonhétre bővült, lényeges változások következtek be működésének céljaiban, szabályaiban. Területe 4 422 773 km², népessége 500 millió fő. Legfontosabb intézménye: az Európai Tanács és az Európai Bizottság.

Európai Unió Tanácsa vagy Miniszterek Tanácsa (Council or Council of Ministers) → Minden tagállamból egy miniszter a tagja, de az aktuális szakterülettől függően ez különböző összetételt jelent. Ennek ellenére egyetlen

testületnek számít. Jogalkotási feladatai mellett végrehajtó szerepet is ellát a közös kül- és biztonságpolitika tekintetében.

Európai valutaegység (European Currency Unit; ECU) Az Európai Monetáris Rendszer keretében 1979-ben létrehozott párhuzamos valuta, amelyet az euró bevezetéséig használtak. Árfolyamát a tagállamok valutaárfolyamainak súlyozott átlagaként határozták meg. Nem létezett bankjegyek vagy érmék formájában.

Expanzív fiskális politika (Expansive fiscal policy) → Az állam az aggregát kereslet és a gazdaság növekedését ösztönzi az autonóm beruházások, az állami vásárlások fokozásával, az adók csökkentésével. Az állam kiadásait többnyire új állampapírok kibocsátásával finanszírozza, ezért növekszik eladósodása.

Expanzív gazdaságpolitika (Expansive economic policy) → Az aggregát kereslet kiterjesztését, a reálszféra gyorsuló növekedését ösztönző összehangolt gazdaságpolitika, amely a beruházások és az export ösztönzésével, az állami vásárlások fokozásával, az adók és a reálkamatok csökkentésével, a valuta leértékelésével kívánja céljait megvalósítani.

Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development; OECD → A párizsi székhelyű szervezet célja az, hogy segítse a tagállamokat az eredményes gazdasági és szociális politika kialakításában. Jogelődje 1948-ban alakult Marshall-terv kivitelezésére. Az OECD 1961-ben alakult, tizennyolc ország részvételével. A szervezetnek Magyarország 1996 óta a tagja.

Globalizáció (Globalisation) → Alapvetően hatalmi-gazdasági folyamat, melynek során a világgazdaság meghatározó szereplői a legjelentősebb nemzetközi intézményeken keresztül a fennálló és az általuk is alakított jogi keretek között, saját érdekeik alapján homogenizálják, és kiterjesztik a gazdasági és a politikai szabályokat. A globalizáció folyamat során a hagyományos közgazdasági kategóriák (piac, verseny) nagymértékben átértékelődnek. A globalizáció kifejlődése a társadalom minden dimenziójára hatással van, gyökeresen megváltoztatja a hagyományos felfogást.

Globalizációs peremgazdaság → A makroglobalizáció folyamatában a multinacionális vállalatbirodalmak különböző országokba telepített egységei alapvetően sorozatgyártást, összeszerelést végeznek. Az egyes „fogadó” nemzetgazdaságokban a különböző multinacionális cégek számára az ilyen gyártó-összeszerelő tevékenységet végző vállalatok összességét nevezzük globalizációs peremgazdaságnak. Több országban ez vált uralkodó gazdasági tevékenységgé.

Integráció (Integration) → Az integrálódás az önálló társadalmi - gazdasági - politikai egységek közötti együttműködés kialakulásának folyamata, az integráció a processzus eredménye. Az integrálódás kiterjed a résztvevők közötti kapcsolatok kialakulására, elmélyülésére, az egységek egyre szorosabb összefonódására, végül egyesülésére. Fokozatai: kétoldalú kereskedelmi megállapodás, szabadkereskedelmi övezet, vámunió, közös piac, gazdasági unió, gazdasági-pénzügyi unió, politikai unió.

Kohéziós alap (Cohesion Fund) → A Maastrichti Szerződés határozott az alap létrehozásáról. Az Európai Unió költségvetéséből a környezetvédelem és a közlekedés fejlesztéséhez nyújt támogatást a tagállamoknak. Azok az országok részesülhetnek belőle, amelyekben az egy főre jutó GDP nem éri el az uniós átlag 90 százalékát.

Komparatív előnyök (Comparative advantage) → Ricardo ezen az alapon magyarázta a két ország közötti külkereskedelem kialakulását. Példájában Anglia adott mennyiségű bort 120, bizonyos tömegű posztót 100 ember évi munkájával állít elő, míg Portugáliában a szükséges munkamennyiség 80 illetve 90 ember évi munkája. Ha Anglia a posztó termelésére szakosodik, 20 fő, Portugália a bor előállítására specializálódva 10 fő egyévi munkáját takarítja meg. A munkamegosztásból, a kereskedelemből mindkét országnak előnye származik. Az összefüggést általánosítva megfogalmazható, hogy bármely két termelőnek előnye származik a munkamegosztásból és az erre épülő cseréből, ha ráfordítás-arányaik különböznek.

Közös piac (Common Market) → A tagországok nemzeti piacai között az áruk, a munka, a szolgáltatások és tőke szabadon áramolhat. A résztvevők az integrálódásnak ebben a fokozatában eltörlik az egymás közötti kereskedelmet sújtó vámokat, felszámolják a mennyiségi korlátozásokat.

Külkereskedelmi mérleg (Balance of trade) → A „látható tételek”, az összes export és import egyenlegét mutatja. Egyenlege – többek között – sokat elárul az illető ország nemzetközi versenyképességéről, és nagyságrendjénél fogva döntő befolyással van a folyó fizetési mérleg egyenlegére.

Legnagyobb kedvezmény elve (Most-favoured-nation principle) → Két ország kereskedelmi szerződésének az a záradéka, hogy egymásnak a vámok és egyéb kereskedelmi kedvezmények tekintetében mindazokat az előnyöket biztosítják, amelyeket bármely harmadik ország számára megadtak.

Liberalizáció (Liberalization) → A termelési tényezők, termékek, szolgáltatások áralakulásának, áramlásának piaci alapra helyezése.

Lisszaboni szerződés (Lisbon Treaty) → Tervezetét 2007 decemberében fogadták el, azzal a céllal, hogy lezárják az amszterdami és a nizzai szerződéssel megkezdett folyamatot. A tervezetet valamennyi uniós tagállam ratifikálta, azt követően 2009. december 1-én lépett hatályba.

Maastrichti konvergencia-kritériumok (Maastricht convergence criteria) → A nemzeti valuta árfolyamának stabilitása, a fenntartható költségvetési pozíció és a kamat-konvergencia. Ezek a monetáris kritériumok intenzív verseny esetén meghatározzák a reálfolyamatokat, ezért végeredményben a reál-konvergenciát segítik elő.

Maastrichti szerződés (Maastricht Treaty) → Az Európai Uniót hivatalosan a Maastrichti szerződéssel hozták létre (1992. február 7-én írták alá, 1993. november 1-én lépett hatályba). Ezen a tanácskozáson határozták meg a Maastrichti konvergencia-kritériumokat is.

Makroglobalizáció (Macro-globalisation) → A makroglobalizáció folyamatában sajátos munkamegosztás alakul ki a multinacionális vállalatbirodalmak különböző országokba telepített egységei között. Az anyaországi központban

végzik a K+F tevékenységet, a gyártmány és gyártásfejlesztéssel kapcsolatos, valamint az adaptációs kutatásokat. A többi egységben alapvetően sorozatgyártást, összeszerelést végeznek. Az egyes „fogadó” nemzetgazdaságokban a különböző multinacionális cégek számára az ilyen gyártó-összeszerelő tevékenységet végző vállalatok összességét nevezzük globalizációs peremgazdaságnak. Több országban ez vált uralkodó gazdasági tevékenységgé.

Nizzai Szerződés (Nizza Treaty) → 2001-ben került sor a aláírására, 2003-tól hatályos (a római, a maastrichti és az amszterdami szerződés mellé lépett). A nizzai tanácskozás indította el az alkotmányozási folyamatot.

NUTS régiók (Nomenclature of Territorial Units for Statistics, NUTS regions) → Az Európai Unió intézményeiben meghatározott és használt regionális közigazgatási és statisztikai egységek.

Protekciónizmus (Protectionism) → E kereskedelempolitikai irányzat célja, hogy az állami beavatkozás segítségével előnyöket biztosítson a hazai termelőknek a külföldi versenytársakkal szemben, mind a hazai mind a külföldi piacokon. Leghatékonyabb eszközei az importra kivetett vámok és a mennyiségi korlátozások.

Schengeni egyezmény (Schengen Convention) → 1985-ben írták alá a megállapodást, amely lehetővé tette az útlelvizsgálat nélküli határátlépést a legtöbb tagállam és néhány nem-tagállam között. 1990-ben kibővítették a Schengeni Végrehajtási Egyezményvel. A megállapodás és az egyezmény teljes mértékben 1995-ben lépett hatályba 2012. januártól 26 tagja van schengeni övezetnek, közöttük nem EU tagországok is találhatóak.

Stabilitási és Növekedési Paktum (Stability and Growth Pact) → Az 1997-es amszterdami tanácskozáson elfogadott politikai megállapodáson és két kapcsolódó rendeleten alapul. A gazdasági feszültségek megelőzése érdekében az unió felügyeli a tagországok költségvetési egyenlegének alakulását, koordinálja, összehangolja azok gazdaságpolitikai instrumentumait. Ha ennek ellenére mégis jelentős a költségvetési hiány, akkor a túlzott deficit eljárást alkalmazzák.

Strukturális alapok (Structural funds) → Az Európai Unió költségvetésének mintegy harmadát fordítja a szerkezetváltások elősegítésére. Az alapok kizárólag kiegészítő hozzájárulást jelentenek a nemzeti programokhoz. Azok a régiók részesülhetnek belőlük, amelyekben az egy főre jutó GDP nem éri el az uniós átlag 75 százalékát.

Szabadkereskedelmi övezet (Free trade area) → A zóna tagországai egymás között szabad kereskedelmet valósítanak meg, felszámolják a vámokat, mennyiségi korlátozásokat. Harmadik országokkal szemben mindegyik résztvevő állam a saját nemzeti kereskedelmi politikáját érvényesíti. A szabadkereskedelmi övezet gyakran csak az ipari termékekre vonatkozik, nem terjed ki a mezőgazdaságra és a szolgáltatásokra.

Teljes körű liberalizáció → Az árak, a bérek, a külkereskedelem, a tőke mozgások, a kamatok, a vállalatalapítás viszonylatában az állam egyedi mérlegelési joga, a rendeleti szabályozás megszűnik, kizárólag a piac szelektál.

Vámunió (Customs union) → Két vagy több ország által a közöttük folyó kereskedelem szabaddá tétele érdekében létrehozott egységes vámterület. A közöttük megvalósuló árucseré vámentesen bonyolódik. Harmadik országokkal szemben egységes vámokat alakítanak ki.

Világbank (International Bank for Reconstruction and Development; IBRD) → Szűkebben az 1944-es Bretton Woods-i megegyezéssel létrehozott, washingtoni székhelyű intézményt nevezzük Világbanknak, tágabban azonban e megjelölést szoktuk alkalmazni az intézmények öt tagból álló csoportjára. Az IBRD mellett ide soroljuk a Nemzetközi Pénzügyi Társaságot (IFC), a Nemzetközi Fejlesztési Társulást (IDA), a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központját (ICSID) és a Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökséget (MIGA).

Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organisation, WTO) → Az Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) jogutódja. Új feladatai közé tartozik annak elősegítése, hogy a regionális integrációknak a kereskedelem-fejlesztő jellege domináljon. Az egyetlen multilaterális szervezet, amely kötelező határozatokat hozhat.